

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ РИСІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зернова галузь у господарствах степової зони України посідає провідне місце за обсягами і дохідністю виробництва та за сучасних умов має бути зорієнтована на високоінтенсивний тип розвитку, використання наукоємних ефективних технологій та пріоритетне впровадження інших організаційно-економічних і технологічних новацій. Рисівництво є невід'ємною складовою зернової галузі у Південно-степовому регіоні України, а рис серед усіх злаків має найбільші перспективи підвищення продуктивності. Вирощування рису в умовах Причорномор'я та північної частини Криму відіграє важливу роль як фактор ефективного використання малопродуктивних, вторинно-засолених, осолонцьованих і підтоплених земель, підвищення їх родючості й поліпшення еколого-меліоративного стану та одержання на них у рисових сівозмінах високих урожаїв рису й супутніх сільськогосподарських культур. За нинішньої економічної ситуації зрівноважений розвиток галузі рисівництва повинен спрямовуватися на підвищення вітчизняного науково-технічного і технологічного рівня галузевого виробництва та зберігати стабільне збалансоване зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В контексті дослідження проблем сталого розвитку важливими є наукові розробки зарубіжних і вітчизняних учених. До питань сталого розвитку економічних систем зверталися зарубіжні дослідники Г. Брундтланд, К. Кондратьєв, Д. Медоуз та ін. Вітчизняна економічна наука впродовж багатьох десятиліть збагачується новими розробками теоретичного і прикладного характеру в цій сфері: основи національної стратегії сталого розвитку досліджували В.М. Геєць, В.Я. Шевчук та ін.; концептуальні основи сталого та екологічнобезпечного розвитку національного АПК – В.М. Трегобчук; концептуальні засади та економіко-екологічні принципи сталого розвитку регіональних агропромислових комплексів – В.П. Прадун; забезпечення сталого природокористування – М.А. Хвесик; концептуальні засади сталого розвитку агропродовольчої системи – О.В. Шубравська; теоретико-методологічні засади економічного механізму сталого розвитку національної аграрної сфери – О.Л. Попова.

Однак, незважаючи на вагомий теоретико-методологічний напрацювання і значну кількість досліджень щодо комплексного вирішення проблем сталого розвитку, проблема сталого розвитку сільського господарства, зрівноваженого розвитку окремих галузей потребує більш ґрунтовного розкриття у теоретичному, методологічному та організаційному плані.

Формування завдання дослідження. Головним завданням дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування наукових положень щодо забезпечення зрівноваженого розвитку галузі рисівництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Стабільність суспільства вирішальною мірою визначається характером аграрного виробництва, що, будучи одним з основних видів економічної діяльності, забезпечує людство продовольством. Однак у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття в агропромисловій сфері почали наростати кризові явища, з'явилися ознаки нестійкості сільського господарства, у результаті інтенсифікації і розширення масштабів діяльності аграрний сектор став першопричиною прискореної деградації і виснаження природних, у першу чергу земельних ресурсів, у багатьох країнах почали виникати соціально-економічні і екологічні проблеми, пов'язані з неефективністю сільськогосподарського виробництва.

Безпосередньо, що стосується питання вирішення проблем сталого сільського господарства і сільського розвитку, то у 1996 р. на сесії FAO (Food and Agriculture Organization – Продовольча та сільськогосподарська організація ООН) у Римі були сформульовані і прийняті основні положення програми сталого сільського господарства і сільського розвитку (SARD – Sustainable Agricultural Rural Development), яка є важливою складовою «Agenda XXI» [5], яка була ухвалена на Міжнародній конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро у 1992 р., і висвітлює основні підпрограми та керівні принципи щодо досягнення сталого розвитку.

Цілком очевидно, що нині для умов України одним з найбільш важливих напрямів перетворення аграрного виробництва вважається концепція сталого розвитку сільського господарства, відповідно до якої сільське господарство повинно одночасно задовольняти потреби суспільства в продовольстві, забезпечувати високий рівень життя населення і не завдавати шкоди навколишньому середовищу.

Щодо концепції сталого розвитку України, поділяємо думку вітчизняних науковців, які зазначають, що «...основне його завдання полягає у забезпеченні динамічного соціально-економічного зростання, збереженні навколишнього природного середовища і раціональному використанні природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього і майбутніх поколінь через побудову високоефективної економічної системи, яка стимулює продуктивну працю, науково-технічний прогрес, має соціальну спрямованість» [2, с. 35].

У контексті світового виробництва харчової продукції, ґрунтуючись на концепції сталого розвитку сільського господарства і сільських територій, країни світу надають важливого значення розвитку рисівництва, пропонується дедалі більше глобальних ініціатив, спрямованих на стимулювання цього виробництва. До них належать виконання положень «Порядку денного на XXI століття», що стосуються сталого сільського господарства і сільського розвитку, Декларації про всесвітню продовольчу безпеку 1996 р. До міжурядових регулятивних інструментів, які мають ключове значення для виробництва рису, належать міжнародні стандарти якості продовольства (CODEX Alimentarius), міжнародні угоди у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією, які функціонують на рівні Всесвітньої торгової організації. Нині у світовому сільському господарстві значну увагу приділяють розвитку рисівництва, про що свідчить той факт, що 2004 р. Генеральна Асамблея ООН об'явила Міжнародним роком рису.

Ініціатива проведення Міжнародного року рису була висунута 1999 р., коли Міжнародний науково-дослідний інститут рису, відреагувавши на зростаючу стурбованість своїх співробітників серйозними питаннями, що стосуються вирощування рису, звернувся за співпрацею до FAO з тим, щоб оголосити Міжнародний рік рису. В історії Генеральної Асамблеї ООН випадок оголошення міжнародного року, присвяченого одній сільськогосподарській культурі, був безпрецедентним.

Зважаючи на необхідність вирішення проблеми продовольчої безпеки у Світі, тема Міжнародного року рису – «Рис – це життя» – відображає значення рису як однієї з основних продовольчих культур і побудована на розумінні того, що рисові системи необхідні для забезпечення продовольчої безпеки, скорочення масштабів бідності та поліпшення засобів до існування.

Разом із тим, у рамках Міжнародного року рису рис визначено як центральний елемент, за допомогою якого можна чітко розрізнити взаємозалежний зв'язок між сільським господарством, продовольчою безпекою, харчуванням, агробіорізноманіттям, навколишнім середовищем, культурою, економікою, наукою, гендерними факторами і зайнятістю [3].

Слід зазначити, що в основу проведення Міжнародного року рису покладено ідею залучення всього співтовариства щодо здійснення взаємовигідних спільних дій, спрямованих на вирішення проблем, пов'язаних зі стійким збільшенням виробництва

рису. Це має досягатися за рахунок збору та аналізу даних, розповсюдження інформації через засоби масової інформації; проведення національних, регіональних і глобальних робочих нарад, конкурсів і виставок; цільових досліджень; надання технічної підтримки країнам-партнерам та сільськогосподарським громадам.

Розвиток галузі рисівництва є складним процесом, що зумовлюється різноманітністю і взаємозв'язком його компонентів. Встановлено, що за сучасних умов зрівноважений розвиток галузі має бути спрямований на отримання високих економічно виправданих рівнів урожайності високоякісного рису з поступовою переорієнтацією економічного зростання на задоволення соціальних потреб суспільства, раціональне використання зрошувальної води, земельних та інших ресурсів (рис. 1).

Рис. 1. Складові зрівноваженого розвитку галузі рисівництва

Слід зазначити, що ідея сталого розвитку передбачає, насамперед, перехід до рівноважного природокористування, що забезпечує збалансованість споживання та відтворення природних ресурсів. Л.М. Грановська стверджує, що «умовою досягнення балансу інтересів у сфері природокористування зони рисосіяння є всебічне зрівноваження інтересів економічного, соціального та екологічного розвитку...» [1, с. 344].

Крім того, як відмічає В.М. Трегобчук, «...сьогодні практика не має всебічно обґрунтованих та виважених рекомендацій насамперед щодо:

- організації раціонального й екологічнобезпечного землекористування в загальній системі аграрного природокористування на основі інтегрального еколого-економічного підходу до формування сталих, високопродуктивних і екологічно зрівноважених агроландшафтів;

- методології і методів оцінки екологічності аграрного виробництва загалом та землекористування зокрема, способів та напрямів проведення земельної реформи з урахуванням екологічних чинників, вимог і обмежень;

- методів оцінки негативних екологічних наслідків агропромислового виробництва й урахування її при визначенні його кінцевої ефективності та розмірів плати за забруднення навколишнього середовища;

- способів, напрямів і строків запровадження в Україні міжнародних екологічних стандартів якості навколишнього середовища, використовуваних технічних засобів, технологій та вироблюваної продукції, в т. ч. й агропродовольчої» [4, с. 100, 101].

Таким чином, за сучасних умов зрівноважений розвиток галузі рисівництва як процес стабільного динамічного економічного зростання, що має супроводжуватися адекватними соціальними перетвореннями та сприяти збереженню навколишнього природного середовища і раціональному використанню природно-ресурсного потенціалу традиційної території рисосіяння України, потребує коригуючо-регулюючого впливу, який необхідно забезпечувати шляхом формування системи стратегічного управління розвитком галузі рисівництва.

Висновки з даного дослідження. Результати досліджень дають підстави стверджувати, що у контексті світового виробництва харчової продукції, ґрунтуючись на концепції сталого розвитку сільського господарства і сільських територій, країни світу надають важливого значення розвитку рисівництва, пропонується дедалі більше глобальних ініціатив, спрямованих на стимулювання цього виробництва. Зрівноважений розвиток галузі рисівництва припускає баланс між економічною доцільністю та можливостями природно-ресурсного потенціалу забезпечувати економічне зростання галузі, яке має супроводжуватися адекватними соціальними перетвореннями та сприяти вирішенню проблеми підвищення якості довкілля.

Анотація

Висвітлюються теоретико-методологічні аспекти зрівноваженого розвитку галузі рисівництва в Україні. Обґрунтована категоріальна сутність зрівноваженого розвитку галузі рисівництва.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, рисівництво, розвиток, управління.

Аннотация

Освещаются теоретико-методологические аспекты уравновешенного развития отрасли рисоводства в Украине. Обоснована категориальная сущность уравновешенного развития отрасли рисоводства.

Ключевые слова: сельскохозяйственное производство, рисоводство, развитие, управление.

Summary

Theoretical and methodological aspects of the balanced development of rice-growing industry in Ukraine are illuminated. Categorical essence of the balanced development of rice-

growing industry is motivated.

Keywords: agricultural production, rice growing, development, management.

Список використаної літератури:

1. Грановська Л. М. Еколого-збалансоване природокористування в умовах поліфункціональності територій / Грановська Л. М. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. – 414 с.
2. Данилишин Б. М. Економіка природокористування : підручник / Данилишин Б. М., Хвесик М. А., Голян В. А. – К. : Кондор, 2010. – 465 с.
3. Международный год риса. Общая информация [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/events/rice/basic.htm>
4. Трегобчук В. М. Концептуальні основи сталого та екологічнобезпечного розвитку національного АПК / В. М. Трегобчук // Проблеми сталого розвитку України. – 1998. – С. 93–105.
5. United Nation. Agenda XXI: Programme of action for sustainable development. UN Puplication, 1992. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Prvs/2009_1/0044.pdf